

XVI. YÜZYIL ŞÂİRİ VUKÛFÎ'NİN TÜRKÇE DÎVÂN
DÎBÂCESİ, ARAPÇA BÜRDE VE TANTARÂNÎ
KASİDELERİNE NAZİRELERİ VE TÜRKÇE ŞİİRLERİ*

Ahmet Kemal GÜMÜŞ**

ÖZET

Sultan III. Murad [ö. 1003/1595] dönemi şâirlerinden olan Vukûfî hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır, şiirlerine de mecmualarda rastlanmamıştır. Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum 495 numarada bulunan yazmada, Vukûfî'ye ait Türkçe Dîvân Dîbâcesi, Kasîde-i Bürde ve Tantarânî kasidelerine Arapça iki nazire ve muhtelif biçimlerde on iki Türkçe şiir vardır. Klasik dîvân tertibi dikkate alındığında bir dîvân diyemeyeceğimiz bu şiirlerin başında dîbâce olması dikkate değerdir. Yazmada kasidelerden sonra III. Murad'ın tahta çıkışı münasebetiyle murabba nazım şekli ile yazılmış bir culûsiye, Selîmî (II. Selim [ö. 982/1574]) ve Muhibbî'nin (Kanûnî Sultan Süleyman [ö. 974/1566]) gazellerine yazılmış iki tahmis, sekiz gazel ve ayrıca dünyanın faniliği ile alakalı bir murabba bulunmaktadır. Bu çalışmada şiirlerinden hareketle Vukûfî'nin hayatı ve sanatı hakkında çıkarımlarda bulunuldu. Dîbâce kısmı incelendi, Bürde ve Tantarânî kasideleri hakkında kısa bir bilgi verildi. Daha sonra Türkçe dîbâce ile Arapça ve Türkçe şiirlerin metni ortaya koyuldu. Dîbâce kısmı günümüz Türkçesine aktarıldı, Arapça şiirlerin tercümelere yapıldı ve Türkçe şiirler nesre çevrildi.

Anahtar Kelimeler

III. Murad devri, Dîbâce, Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Tantarânî, Vukûfî.

Giriş

Şiirlerinde ismini zikrettiği padişahlardan hareketle yaşadığı yıllar hakkında fikir yürütebileceğimiz Vukûfî'nin adı tezkirelerde

* Makalenin geliş tarihi: 28.01.2022 / Kabul tarihi: 14.03.2022

Bu makalenin ortaya çıkmasına vesile olan kıymetli arkadaşım Yazma Eser Uzmanı Uğur Öztürk'e teşekkür ederim.

** Dr., Kozagaç MTAL, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, ahmetkernalgumus@gmail.com, (Orcid ID: 0000-0002-1855-2319).

geçmemektedir, şiirlerine de mecmualarda tesadüf edilmemiştir. Bundan hareketle yaşadığı dönemde iyi tanınan, şiirleri elden ele gezen bir şâir olmadığı söylenebilir. Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum 495 numarada bulunan *dîvân*ının dîbâce kısmında kendisi hakkında verdiği birkaç bilgi ile şiirlerinde geçen şahıs ve yer adları, şâirin hayatını aydınlatmaktan çok uzaktır. Vukûfî ile alakalı yeni belgeler, şiirler elde edildiğinde bu çalışmada eksik kalan yerler tamamlanacaktır.

Dîbâce ve Şiirlerden Hareketle Vukûfî'nin Hayatı

Vukûfî, dîbâcesinde “muṭî^c-i emr-i ḥaḳḳ u ḥükm-i aḥmed / emînü^ş-şer^f ḳāzî pur-mehemmed / faḳîr-i ḥūşe-çîn-i fıḳh-ı kûfî / muḥibbû'l-^ıilm mevlâna **vukûfî**” diyerek kendisini tanıtır. Babasının Allah'ın ve resûlünün emirlerine tutunan ve şeriata kuvvetle inanan Mehmed isimli bir kadı olduğunu söyleyen Vukûfî, kendisini de Kûfe ulemasından dersler alan, ilim dostu birisi olarak aktarır. Buradan hareketle bir dönem Kûfe'de bulunup ilim tahsil ettiği düşünülebilir. Bununla birlikte Kûfe'de hiç bulunmayıp Kûfe ekolünden olan ulemâdan ders almış olması da muhtemeldir.

Vukûfî, “(...) Sultan Süleyman oğlu Sultan Selim oğlu Sultan Murad Han Hazretleri'nin saâdet tahtında ve saltanat makamında mutlulukla tahta oturmaları gerçekleştiğinde bu hoşâ giden şiir Vukûfî'nin dilinden yanlısız hâsıl olmuştur” başlığı ile yazdığı murabbaında, III. Murad'ın ismini başlıkta zikreder. *Kasîde-i Birde* naziresinin dua bölümünde de “Yüce Allah, halifesi Murad Han'ı yardımcılar ve maiyet ile desteklesin” diyerek yine III. Murad'ın adını anmaktadır. Şâirin nerede yaşadığını bilmediğimiz gibi bu kasîdeyi padişaha sunup sunmadığını da bilmiyoruz. III. Murad'ın tahta çıktığı 8 Ramazan 982/22 Aralık 1574'te¹ hayatta olduğu kesin olan Vukûfî'nin ölüm tarihi ile ilgili de bir bilgi bulunmamaktadır. Vukûfî'nin II. Selim'e ait “ḫalibâ sa'y-i belîğ ét kûy-i yâre varı gör / cānı cānâne vērüp terk eyle yoğı varı gör” ve Muḥibbî'nin “güneş ruḫsârûnı görsem bu cism-i nâ-tüvân ditrer / gelür cān u dile dehşet ḫamarlar içre ḳan ditrer” matlı gazellerine yazdığı tahmislerden hareketle hayatı hakkında bir çıkarımda bulunmak mümkün değildir. Vukûfî bu tahmisleri adı geçen padişahlar

¹ Bekir Kütükoğlu, “Murad III”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-iii>, (11. 01. 2022).

hayattayken yazabileceği gibi onların ölümlerinden sonra da yazmış olabilir. Her üç padişahla ilgili olarak birinin tahta çıkışına yazdığı cülûsiye, diğer ikisinin de gazellerini tahmis etmesi, şâirin sultanlarla bir şekilde münasebet içerisinde olduğunu gösteriyor.

Vukûfi'nin cülûsiyesinde Sultan III. Murad için söylediği "adâlet sahibi" değerlendirmesi, padişah için yazılan manzumelerde çok sık tekrar edilen bir özelliktir.² Aynı zamanda "sultanın ahlaklı, salah ve takva sahibi, kuvvetli bir tasavvuf kültürü almış, ruhen maneviyata çok bağlı biri olduğu pek çok eserde zikredilmiştir".³ Vukûfi de III. Murad'ın tahta çıkışı münasebeti ile kaleme aldığı şiirin başına şu ifadeleri yazar: "Hulefâ-i Râşidîn'in halefi, büyük sultanların en şerefli, Allah'ın gölgesi padişahların en ulusu ve adâletin koruyucusu şahlar şahı, iki kıtanın hükümdarı ve doğunun ve batının hakarı, Sultan Süleyman oğlu Sultan Selim oğlu Sultan Murad Han Hazretleri".

"çok şükür hâk-i pâye erişdüm/ devlet-i kîmyâya erişdüm" matlalı gazelinin nihayetinde "Ey Vukûfi, gönlün derdi buydu; şükürler olsun ki buraya kavuştum" diyerek Kâbe'ye ve Ravza-i Mutahhara'ya gittiğini, Hz. Muhammed'in ayağının toprağına kavuştuğunu söyleyen şâirin kutsal topraklara ne zaman gittiği bilinmemektedir. Aynı gazelin üçüncü beytinde geçen "yine kuşluk vaktinin güneşine kavuştum" ibaresinden, bu vuslatın daha önce de gerçekleştiği düşünülebilir. *Vukûfi Dîvânı*'nın dîbâce kısmında ve şiirlerinde yer alan, şâirin hayatına dair bilgiler bu kadarla sınırlıdır.

D î b â c e

"< Fars. dîbâ-ce, bir tür has ipek parçası. Kelime önceleri yazma eserlerin genellikle tezhip ve yaldızlarla süslü ilk sayfaları için kullanılmıştır. Ön söz, başlangıç, mukaddime"⁴ gibi anlamları olan dîbâce hakkında *Türkçe Dîvân Dîbâceleri* adlı eseri ile Vukûfi'nin dîbâcesi dahil kırk

² Uğur Öztürk, "III. Murad'a Sunulmuş Üç Kaside: Kâmî, Nâlî ve Mehmed Suûdî Efendi'nin Kasideleri", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Bahar 2021, Y. 7, S. 14, 278.

³ Ahmet Kırkkılıç, *Murâdî Dîvânı Sultan Üçüncü Murad*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 56, İstanbul 2015, 24.

⁴ İlhan Ayverdi, *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük H-N*, (2.C), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, 709.

dîbâcenin incelemesini yapıp metnini ve çevirisini ortaya koyan Tahir Üzgör, kelimenin kökeni ile ilgili bilgiler verdikten sonra şöyle söyler:

“... dibace kelimesinin ‘İran şahlarının saltanat levâzımından olarak giydikleri çok süslü bir üstlük’, ‘kitabın nakışlarla müzeyyen ve müzehheb olan yüzü, süslü ve ilk sayfaları’ gibi mânâları vardır. Buradan mecazî olarak ‘her nesnenin yüzü ve başlangıcı’, ‘kitabın başına yazılan başlangıç, önsöz’ gibi mânâlar doğmuştur”.⁵

Bahsi geçen kitabın hazırlığında, İstanbul kütüphanelerinde dört yüz doksan iki şâire ait iki bin beş yüzün üzerinde dîvân içerisinde ancak otuz sekizinin dîbâceli olduğuna dikkat çekilir. Bunun sebebi dîbâce yazma geleneğinin olmaması ya da müstensihlerin dîbâceleri yazmamasıdır. Bazı şâirlerin dîvânları da ancak ölümlerinden sonra tertip edilebilmiştir, bu da dîbâcelerinin olmamasında etkili bir sebeptir.⁶

Vukûfî Dîvânı Dîbâcesi

Manzum-mensur karışık bir şekilde yazılan *Vukûfî Dîvânı* dîbâcesinde şâir, mensur olarak Allah’a hamd ve Hz. Peygamber’e salât u selâm eder. Daha sonra Hz. Peygamber’i öven kısa bir şiir gelir. Şâir, babasının adı ve mesleğini birer cümle ile söyledikten sonra hayatı hakkında kısa bilgiler verir. Son olarak şiirlerini tasnif ederek “gönülde mahzun bulunan şiirleri izhar edip onlarla iftihar etmek” amacıyla dîvânını oluşturduğunu söyler: “Yüce Allâh bu fakire yardım eder. Hüner olan kitap tasnif sanatı ve meseleleri bölümlere ayırma ve yazma hizmeti sırasında, kudretin genişliği dayanak ve fırsat ruhsatı devamlı oldukça; nazım ipine dizdiğim fesâhatle vasıflanmış beyit incileri ve çok belîğ murabba, gazel ve kasîde takıları, yaratılış hazinesinde saklı ve gönliün derinlerinde korunmuştu; gönüldeki o cevheri sayfalar dükkânında ortaya koy(ayım) ve bu mârifetler dîvânında onunla övüneyim ve parlak beyitlerin meydana geliş sebeplerini yer yer açıkla(yayım) ve gönüllerde saklı olanı âşikâr edeyim.”

⁵ Tahir Üzgör, *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1228, Ankara 1990, 3.

⁶ Tahir Üzgör, *a.g.e.*, 4.

Kasîde-i Bürde Naziresi

Mısırlı sûfi ve şâir Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî'nin [ö. 695/1296] Hz. Peygamber için yazdığı ve el-Kevâkibü'd-dürriye fî medhi hayri'l-beriyye adını verdiği manzume, kafiye (revî) harfi mîm olduğu için el-Kasîdetü'l-mîmiyye, şâirin tutulduğu hastalıktan kurtulmasına vesile olduğu için de Kasîdetü'l-bürde diye meşhur olmuştur. Ancak Kâ'b b. Zühayr'ın [ö. 24/645 (?)] kasîdesi de aynı adla anıldığından karışıklığa meydan vermemek için Bûsîrî'ninki daha çok Osmanlı kültür muhitinde Kasîdetü'l-bür'e (el-Kasîdetü'l-bür'iyye) şeklinde anılmışsa da literatürde Kasîdetü'l-bürde diye tanınmaktadır. (...) On bölümden oluşan Kasîdetü'l-bürde, en eski nüshalarında 160 beyit iken sonrakilerde 165 beyte kadar ulaşmaktadır. Klasik Arap kasîde tarzında olduğu gibi şiir, sevgiliye özlem temasının işlendiği nesib bölümüyle başlar, daha sonra nefisten şikâyet, Hz. Peygamber'e övgü, onun doğumu, mucizeleri, Kur'an'ın fazileti, miraç mucizesi, cihadın önemi, nedamet ve ümit, dua ve niyaz bölümüyle sona erer.⁷

Vukûfî'nin Bûsîrî'nin kasîdesine yazdığı nazire kırk dört beyittir. Nazîre, Haremeyn ve içindeki bazı mukaddes yerler (Beytü'l-Harem, Hacerü'l-Esved, Zenzem kuyusu, Makâm-ı İbrâhim, Safâ, Merve, Mina, Arafat, Hatim, Mültezim; Medîne-i Münevvere) hakkında bir nesible başlar. Daha sonra Hz. Peygamber'e övgü, peygamberliğin gelişi ve onun bazı mucizelerinin (miraç, ağaçların hareket etmesi, ayın ikiye ayrılması vb.) anlatıldığı bölümler gelir. Şâirin, onu ne kadar överse övsün asla gerçeği anlatamayacağına dair mahcubiyeti, pişmanlığı, günahlarından tövbesi; yaşantısında onu örnek alışı ve dua beyitlerinden sonra nihayet salat u selâm beyti ve zamanın sultanı III. Murad hakkındaki niyaz beyti ile kasîde sona erer. Kasîdede Haremeyn ve içindeki mukaddes yerlerden bahsedilmesi, III. Murad'ın Kâbe ve etrafında yaptırılmasını emrettiği tamir ve imar çalışmalarını akla getirir. III. Murad, babası II. Selim zamanında Haremeyn'de başlanan fakat bitirilemeyen bazı faaliyetleri nihayete erdirmiştir. Onun döneminde yangınlar ve sel baskınlarının Haremeyn'de sebep olduğu hasarlar tamir edilir, zenzem binası yenilenir. Mescid-i

⁷ Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-Bürde", TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kasidetul-burde--busiri>, (11. 01. 2022).

Nebevî'nin yıkılmak üzere olan duvarı tamir edilir, minberi yenilenir, minareleri elden geçirilir, çatıları yıkılarak kubbeler yapılır. Burada yapılan imar faaliyetleri için şâirler Arapça tarih manzumeleri kaleme almışlar ve bu manzumelerin içinden en güzelleri seçilerek Mekke'ye gönderilmiştir⁸. Hz. Peygamber'in övgüsünde yazılan bir kasidenin naziresinde, "Yüce Allah halifesi Murad Han'ı yardımcılar ve maiyet ile desteklesin" diye sultanın adının zikredilmesi, III. Murad'ın bu imar faaliyetlerini ve bunlara yazılan manzumeleri akla getirmektedir.

Tantarânî Kasîdesi Naziresi

Selçuklu sultanı Alparslan [ö. 465/1072] ve oğlu Melikşah [ö. 485/1092] dönemi vezirlerinden Nizâmülmülk [ö. 485/1092] ile yakın alâkası bulunan Ebû Nasr Muînüddin Ahmed b. Abdürrezzâk et-Tantarânî [ö. 485/1092] tarafından Nizâmülmülk için kaleme alınan el-Kasîdetü't-Tantarâniyye, sahibine büyük ün kazandırmıştır. Cinas sanatının eşsiz icralarını ortaya koyduğundan 'mücenneşe', tercî' türü cinas örneklerinin çokluğundan 'tercî'iyye', aynı vezin ve kafiyede öğelerin çokluğundan 'tarsî'iyye' isimleri verilen kasîdenin fonetik armonisi ve müzikal niteliği son derece yüksektir. Üzerine çok sayıda şerh ve tercüme çalışması yapılmıştır. Bunlardan en yaygın olanları Kemalpaşazâde ile İbrâhim b. Mehmed el-Yalvacî tercümeleridir.⁹

Vukûfî otuz beş beyitlik bu kasîdeye Arapça bir nazire yazmıştır. Abdürrezzâk et-Tantarânî'nin kasîdesinde olduğu gibi Vukûfî'nin naziresi de çifte kâfiye düzeni ile yazılmış olup içerisinde nâkıs cinas türünden örnekler vardır. İlk altı beyitten sonrasının kopmuş sayfalarda olması muhtemeldir. "hâzret-i habîbullâh şallallâhü 'aleyhi ve sellem hâzretleriniñ medhinde kaşîde-i tañtarâniyye nazîre: Allah'ın sevgilisi, Peygamber (sav) Hazretlerinin övgüsünde (yazılan) *Tantarânî Kasîdesi'*ne naziredir" başlığı ile verilen ve yalnızca nesib bölümünün bir kısmı elimizde olan kasîdenin beyit sayısının bu kadarla sınırlı olamayacağı akla gelmektedir, muhtemelen yazmada bazı yapraklar eksiktir. Bununla beraber daha altıncı beytin

⁸ Uğur Öztürk, a.g.m., 274.

⁹ İsmail Durmuş, "el-Tantarâniyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/et-tantaraniyye>, (03. 01. 2022).

mahlas beyti olduğuna da dikkat edilmelidir. Yeni nüshalar ortaya çıktıkça bu kasidede ve dîvânda eksik olan yerler varsa tamamlanacaktır.

Metin ve çeviri

[dîbâce]¹⁰

ḥamd-i bî-ḥadd ü bî-nihāye sipās ü şükr-i bî-ğāye vü minnet-i bî-ḳıyās
allāh celle zikrehü ḥazretine ki ḥabīb-i ekremini zümre-i enbiyā vü
mürselīnden ekmel ve cemī'-i ḥalāyık u 'ālemīnden efzāl yaradup 'ayn-ı nūr-
ı pākinden ki menba'-ı biḥār-ı feyz-i rabbānī ve ser-çeşme-i enhār-ı lutf-ı
rahmānīdür envā'-ı kā'inātı ibdā' ve eşnaf-ı mevcūdātı ihrā' etdi.

ne demekdür bir ol demekle hemān

yoğ iken var oldu iki cihān

ve dürer-i şalavāt-ı vāfire ve ğurer-i taḥiyyāt-ı mütekāşire sebeb-i
rahmet-i benī-ādem sened-i ḥalk u seyyid-i 'ālem muḥammed muştafā
üzerine olsun ki ezhār-ı gülistān-ı zemīn-i pür-envār ravza-i envār-ı güher-
i behcetinden bir zehre ve envār-ı āsumān-ı berīn-i sīmīn-kār cebhe-i dīdār-
ı mihr-maḥla'ından bir zerredür.

allāh allāh zihī cemāl ü kemāl

ne demekdür bu 'izz ü bu iḳbāl

ḥalk-ı 'ālemden ol-durur maḳşūd

ravza-i pākine hezār dürüd

faḥr eder anuñla arz u semā

rabbi sellim 'aleyhi teslīmā

ve 'alā ālihī ve eşḫābihī ve eviddā'ihī ve aḥibbā'ihī

ve ba'de işbu ḥādīm-i ḥarem-i şerī'at-ı 'izzet-şi'ār ve mülāzim-i ḥadem-
i faẓīlet-i sa'ādet-iştihār

¹⁰ 1b. Tahir Üzgör *Türkçe Dîvân Dîbâceleri* adlı eserinde Vukûfî'nin dîbâcesine yer vermiştir: Tahir Üzgör, *a.g.e.*, 422-425.

Dîbâcenin metninde ve çevirisinde kısmi değişiklikler olmakla birlikte Tahir Üzgör'ün yayını esas alınmıştır.

muṭî-i emr-i ḥaḳḳ u ḥükm-i aḥmed
 emînü's-şer' kâzî pur-meḥemmed
 faḳîr-i ḥüſe-çîn-i fıkḥ-ı kûfî
 muḥibbül-'ilm mevlânâ **vukûfî**

eder bu faḳîre tevfiḳ allâhü te'âlâ. hüner olan ſan'at-i taſnîf-i kitâb ve ḥidmet-i te'lîf ü ebvâb eſnâsında füſſat-ı miknet dest-vâr ve ruḥſat-ı fırſat pâ-y-dâr olduḳça silk-i nazma nazm êtdüğüm dürer-i ebyât-ı feſâḥat-ſi'âr ve ğurer-i kaſâ'id ü ğazeliyyât u murabba'ât-ı belâğat-diſâr genc-i mükevvende meknûn ve künc-i derûnda maḥzûn idi. dildeki ol cevâhiri dükkân-ı ſahâ'ifde izhâr ve bu dîvân-ı ma'ârifde anuñla iftiḥâr edem ve ebyât-ı âb-dârûñ câbe-câ sebep-i vücûdın beyân ve bâ'is-i rûzın 'ayân kılam.

kaſîde-i bürde-i bî-naẓîre üslûbında ğüvâh-ı ḥubb-ı resûlullâh olan münteḥab-ı kaſîde-i dil-me'âb u cân-penâhdur.

[= Şerefli Habib'i Hz. Peygamber'imizi nebî ve resûl zümresinden daha mükemmel ve bütün varlık ve âlemlerden daha faziletli olarak yaratıp, İlâhî feyiz denizlerinin membaı ve esirgeyen Allâh'ın lutuf nehirlerinin pınarı olan temiz nur kaynağından kâinatın farklı türlerini vücuda getirip varlık sınıflarını yaratan adı yüce Allâh Hazretlerine sınırsız ve sonsuz hamd, nihayetsiz övgü ve ſükür ve mukayesesiz teſekkürler olsun.

"Bir kere 'Ol' demekle, iki cihanın yok iken hemen var olması ne demektir?"

Ve bol salavat incileri ve çok hayır dua takıları; nurlarla dolu yeryüzü gülbahçelerinin çiçekleri (onun) güzelliğinin cevherinin nurlu cennet bahçelerinden bir çiçek (olan) ve gümüşten yapılmıſ yüksek gökyüzünün nurları, güneşin doğuş yeri olan güzel yüzün(de) alnından bir zerre (olan), insanoğullarının bağışlanma sebebi, yaratılmıſların dayanağı, âlemin efendisi Hz. Muhammed Mustafa üzerine olsun.

"Allâh Allâh! Ne ſaşılacak güzellik ve olgunluk! Bu yücelik ve bu tâlih ne demektir? Âlemin yaratılıſından maksat odur. Temiz kabrine binlerce selâm olsun. Yer ve gök onunla övünür. Ey Rabbim! Onu, evlâtlarını ve sohbet arkadaſlarını, sevdiklerini ve dostlarını selâmete ulaſtır."

İşte bu, itibar sahibi ſeriat haremının hizmetçisi ve saâdetle meſhur faziletli hâdimlerin yamağı;

“Allâh’ın ve Hz. Muhammed’in emir(ler)ine itaat eden, şeriata kuvvetle inanan Kadı Mehmed oğlu, Kûfe fıkından başak toplayan fakir, ilim dostu Mevlânâ Vukûfî.”

Yüce Allâh bu fakire yardım eder. Hüner olan kitap tasnif sanatı ve meseleleri bölümlere ayırma ve yazma hizmeti sırasında, kudretin genişliği dayanak ve fırsat ruhsatı devamlı oldukça; nazım ipine dizdiğim fesâhatle vasıflanmış beyit incileri ve çok belîğ murabba, gazel ve kasîde takıları, yaratılış hazinesinde saklı ve gönülün derinlerinde korunmuştu; gönüldeki o cevheri sayfalar dükkânında ortaya koy(ayım) ve bu mârifetler dîvânında onunla övüneyim ve parlak beyitlerin meydana geliş sebeplerini yer yer açıkla(yayım) ve gönüllerde saklı olanı âşikâr edeyim.

Benzersiz Kasîde-i Bürde üslûbunda Allâh resûlü Hz. Muhammed’in sevgisinin delili olan, gönül koruyucusu ve can sığınağı kasîde seçkisidir.]

müntehab-ı nazîre-i kasîde-i bürde

11.

Müstef’ilün fe’ilün müstef’ilün fe’ilün

امن صفاء ضياء البيت والحرم	.1
ام نور طابت ذات القدر والحرم	
ام من يدى نهرانوار لمعته	.2
ارا مجامع حجاج ذوى حشم	
عيناي مار اتاحا غيران معها	.3
قلبي شاهدها في غيبهاالظلم	

11. 2a. Kasîde-i Bürde’ye nazîre seçkisi

Bu şiir Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî’nin Hz. Peygamber için yazdığı kasîdeye naziredir.

- 1 Haremin ve Kâbe’nin parlaklığından mıdır, değer ve hürmet sahibinin nurundan mıdır?
- 2 Yoksa parlaklığı nurların nehrinin elinden midir ki edebli hacıların toplandıkları yerleri görmekteyim.
- 3 Gözlerimin zifiri karanlıkta gördüğüne, kalbim şahitlik etti.

4. لولا محبت قلبى للحجاز وما
فيها منالحرمين الطيب انسم
5. لما افقتعر لها جلد وما دمت
عيني وما هجمت منها سجار و دم
6. هاتيك دار سلام للمجاورت
وانها لتضاهي جنت النعم
7. فيها بقاع مواقيت لمخرمنا
منها يقوم يليلي كل محتشم
8. فيها المواقف فيها البيت والحجر
و زمزم و حاتم بعد ملتزم
9. فيها المقام و فيها المرويان كما
فيها من عرفات و بئر الذمم
10. فيها مشاد ابراد ذوي شرف
فيها المدينة فيها النور كا لعلم
11. فيها خلاصت خبات و روضت من
تابت بطينت الخبات النسم
12. هاذا الرسول حبيب الله ابداه
من نور رحمته با للطف وا لكرم

-
- 4 Eğer kalbinin Hicaz'a ve onun içindeki meltemli güzel Haremeyn'e sevgisi olmasaydı,
- 5 Onun için tüylerim ürpermez, gözlerim yaşarmaz ve kanım çoşmazdı.
- 6 İşte sana yakınlık için selamet şehri, sanki Ni'am cennetinden bir bahçe.
- 7 Onda ihrama girenler için bazı yerler vardır, ihrama giren mütevazi kişiler oradan telbiye getirmeye başlar.
- 8 Vakfe yeri, Beytü'l-Harem, Hacerü'l-Esved, Zemzem, Hatim ve Mültezem oradadır.
- 9 Makâm-ı İbrahim, Safâ ve Merve, Mina, Arafat ve Zimem kuyusu oradadır.
- 10 Orada şerefli kişileri görme, orada Medine, orada bayrak gibi nur vardır.
- 11 Onda tevazunun özü ve esintisi, tevazu mayasıyla güzelleşen bir bahçe vardır.
- 12 Orada lütfu ve keremiyle rahmetinin nurundan yarattığı Resulullah ve Habibullah vardır.

13. هاذا عنايت رب العالمين به
لنا و رحمته كل الخلق و الامم
14. شمس السعادت بحر النور و الشرق
ذخر الخلاق فخر العرب و العجم
15. نورٌ يغيب لديه النجم و القمر
و الشمس مظلمتٌ في مغرب العدم
16. لقد نما لجان الخلق مؤتمناً
حتى دعوه اميناً صاحب الكرم
17. و لم يزل يترقى في العفاف و في
جناب مورث شين الاثم و اللمم
18. و اذ اضأ لسن الاربعين بدت
له حقائق علم الوح و القلم
19. و فاق معجزة الآيات قاطبت
و راق ابته المؤخات با لحكم
20. او ما باصبغه رمزاً الى القمر
فا شق و افترقا فيجنبي العلم

-
- 13 Bu, âlemlerin Rabbi'nin onunla bütün mahlukat ve ümmetlere rahmeti ve inayetidir.
- 14 Saâdetin güneşi, nur ve şerefın denizi; güzel ahlakın ambarı, Arap ve Acem'in övünç kaynağıdır.
- 15 Öyle bir nur ki yıldızlar ve ay onun yanında batır, güneş ise yokluk batışında karanlıktadır.
- 16 İnsanların ona güvenleri arttı, öyle ki onu kerem sahibi Emin (diye) çağırdılar.
- 17 İffette yükselmeye devam etti, küçük günah ve zellelere götüren şeylerden de kaçındı.
- 18 Kırk yaşına bastığında levh ve kalem ilminin hakikatleri ona görünmeye başladı.
- 19 Ayetlerin mucizesi bütünüyle yükseldi, onun yolu hikmetle yüce oldu.
- 20 Parmağıyla aya işaret etti, (ay) ikiye bölündü ve iki tarafa ayrıldı.

21. اطاعه شجر حتى اتاه مشا
و حن ساربت للهجر ذي الالم
22. تكلم الحصيانت الشاهدات بما
دعا اليه جميع الخلق و الامم
23. في ساعة عرج المولى به فرأى
ما قد رأى و دنا من عرش ذي القدم
24. و كان اخبر بالاخبار غيبها
و كل مقالته بالحق و الحكم
25. احى اليالى و الايام مجتهداً
فى طاعة المتعالى حازم الهمم
26. و كان جاهد اعلاء لكلمه من
اعزّ بفتوحات و معتتم
27. و كان فى ارسلا الاخبار اكرمهم
و فى حكومتهم من اعدل الحكم
28. و لا يكاد يوفى عد معجزه
كحد رتبته فى العزّ و العظم
29. و كل خصلته من اجمل الخلق
و كل همته فى رحمت الامم
30. يا سامعى ان من ادنى الورى قدراً
فجاه مدحته هيجات من رقم

-
- 21 Ağaç karşısında eğildi, hatta ona doğru yürüdü, ayrılık açısından ona doğru süründü.
- 22 Bütün yaratılmışları ve ümmetleri davet ettiği şeye taşlar şahit olup konuştu.
- 23 Yaratan onu yükselttiğinde görmesi gerekeni gördü ve arşa bir adım kalana kadar yaklaştı.
- 24 Gaybın haberlerinden haber verdi ve söylediği her söz haklı ve hikmetlidir.
- 25 Kararlılığıyla Allah'ın itaatında gece ve gündüzü ihya etti.
- 26 En Yüce'nin sözlerini fetihlerle ve savaşlarla yüceltmeye çalıştı.
- 27 Seçilmiş resullerin en cömerti, hükümlerinde en adâletli kişi idi.
- 28 İzzet ve büyüklükteki rütbesi gibi mucizeleri de saymakla bitmezdi.
- 29 Her bir özelliği en güzel ahlakı (gösterir), bütün çabası ise ümmetinin rahmeti (içindir).
- 30 Ey beni dinleyen, ben en değersiz kişiyim; onu övüyorum, (o) ne uzak bir zirvedir.

31. لو كان كل مياه البحر حبرتها
و كان قد قطع الأشجار للقلم
32. لكان ينفد كل غير مدحته
محلقت وصف الرحمان بالنظم
33. هاذا اوان فوادی طال حجلته
من ذالمديح و خلق منه معكرم
34. ما قمت عن شغل الدنيا لسنته
و قد شغلت بدع النفس واللمم
35. فيا سميع صفير النمل في التراب
ويا بصير خفا العبد في الظلم
36. انى اتوب اليك الان من سر في
و من كبائر ذنبي ثم من لمم
37. لم اخل راجى غفران و مرحمة
من محض فضلك يا ذالجود و الكرم
38. ارجو بمنتهى باسم لسيدنا
محمد فله في ذا سمي الهمم

-
- 31 Bütün denizlerin suyu mürekkep olsa ve bütün ağaçlar kalem için kesilse de;
- 32 Rahmanın övgüsü nazımla vasfedilse, her şey biter (de yine) onun övgüsü kalır.
- 33 Bu, gönlümün övülene dair uzayıp giden mahcubiyetidir; cömertlikle beraber güzel ahlak O'ndandır.
- 34 Süneti olduğu için dünya işlerinden geri durmadım, yapınca da elem ve eziyetle yaptım.
- 35 Ey topraktaki karıncanın sesini işiten, ey karanlıkta kulun gizlediğini gören;
- 36 Ben içimde gizlediklerimden, büyük ve küçük günahlarımdan şimdi sana tevbe ediyorum
- 37 Ey cömertlik ve kerem sahibi Rabbim, senin yüceliğinden olan affını ve merhametini umuyorum.
- 38 En yüce himmetlerin sahibi efendimiz Hz. Muhammed ismi hürmetine hayırlı bir son ümit ederim.

39. و بالتحسر للتقوا و خدمته
و توبتي و وقوفي في مدى الندم
40. و من محبته قلبي ثم نصلى
عليه ثم على اصحابه القمم
41. يا رب منك رجائي ثم اذا منه
يقوم بشفع للعاصيين في الامم
42. يا رب اسالك الايمان كاملة
و افة و غنى مع خير مختتم
43. صلى و سلم رب العالمين على
حبيبه مع آله منه مخترم
44. و ايد الملك الاعلى خليفة
مراد حان مع الانصار و الحشم

**hazret-i habībullah şallallahü 'aleyhi ve sellem hazretleriniñ
medhinde kaşide-i tañtarāniye nazire**

12.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-
- 39 Vukûfi himâyene ve hizmetine hasret içinde tevbe eder, pişmanlığının arkasına sığınır.
- 40 Kalbimin muhabbetiyle önce ona, sonra pek yüksek mertebelerdeki ashabına salat ederim.
- 41 Rabbim, senin izninle (peygamberim) ümmetinin asilerine şefaatt ettiği zaman benim de ümidim (şefaatt) edilmektir.
- 42 Rabbim, senden kâmil bir iman, iffet, kanaat ve hayırlı bir son istiyorum.
- 43 Ey âlemlerin Rabbi, salat ve selam habibine ve onun muhterem âline olsun.
- 44 Yüce Allah halifesi Murad Han'ı yardımcılar ve maiyet ile desteklesin.
12. **3b. Allah'ın sevgilisi, Peygamber (sav) Hazretlerinin övgüsünde (yazılan) *Tantarâni Kasidesi'* ne naziredir**
Bu şiir Ebû Nasr Muînüddin Ahmed b. Abdürrezzâk et-Tantarâni'nin Nizâmülmülk için yazdığı kasîdeye naziredir.

1. يا نسيم الوجه قد نورت بالاقبال بال
ينهى طارت فتشوقى بيننا فى الحال حال
2. قلت بذل المهجة الهجاء من رسم الهوا
فاتمرت القول هذا فهو فى الاخوال وال
3. يا صبح الخد قد اصبحت بدرأ كاملاً
نا سخا للكفر و البطال فى الاصال صال
4. مدّ فى الافاق ظلاً اذ تجلى سيفه
ذاققار نحو اعناق العدى الابطال طال
5. ذاته نور الهى به رشد الورى
نو كمال عن نقيض الخلق و الافعال عال
6. فاض من فيه زلال للوقوفى الحريق
هو فيض الحق مدرار كما لسلسال سال

halef-i hulefā-i rāşidīn ve eşref-i ‘uzamā-i selātin mih-terīn-i pādīşāh-ı zıllullāh u şeşinşāh-ı ‘adālet-penāh sultān-ı berreyn ve hākān-ı hāfekeyn sultān murād hān ibn-i sultān selīm hān ibn-i sultān süleymān hān hāzretleriniñ taht-ı sa‘adet ve serir-i saltanatda cülüs-ı hümâyün-ı meserret-maqrūnları vāki‘ olduğda bu hitāb-ı müstetāb zebān-ı vukūfiden tārih-i pür-şavāb vāki‘ olmuşdur

-
- 1 Ey nur yüzlü, sen gelmekle bizi nurlandırdın; aramızdaki muhabbetin şevkiyle kalbim halden hale girdi.
 - 2 Benim kendimi tamamen sana bezletmem muhabbetimin işaretidir, ben senin sözüne itaat ettim, o söz bütün sözlerden yücedir.
 - 3 Ey yanağı aydınlık olan, sen gece gündüz küfrü ve batılı kaldırarak ayın on dördü gibi parladın.
 - 4 Onun gölgesi ufuklara uzayan keskin kılıcı, kuvvetli düşmanlarının boyunlarına doğru ilerledi.
 - 5 Onun zatı ilahi bir nurdur, o nur ile halk hidayete ulaştı; O, ahlak noksanlığından uzaktır ve kemal sahibidir, O’nun fiilleri de yücedir.
 - 6 O’nun ağızındaki saf su aşk ile yanan Vukūfî için aktı; o su Hakk’ın feyzidir, sağanak sağanak yağın tatlı yağmurlar gibidir.

13.

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. temâşâ eyledüm gülzâr-ı 'âlem pür le'âfetedür
hezâr dil gül-i ma'şûd ile hem-'ayş u 'işretdür
'adâvet kimsede yo'qdur ma'habbet cânâ minnetdür
bi'hamdillâh şehinşâh-ı cihân şâhib-'adâletdür
2. demidür goncalar kula'ğ tuta çeng ü ney 'üda
gel ey mur'ğ-ı seher zârî vü nâle étme beyhüde
olupdur sâye-i lu'tfında halk-ı 'âlem âsüde
bi'hamdillâh şehinşâh-ı cihân şâhib-'adâletdür
3. serîr-i sal'tanatda câvidân olsun şeh-i devrân
kadîmî kulları aña du'âlar eylesün her ân
vukûfî gam degüldür olduñ ise pîr[ler]le akrân
bi'hamdillâh şehinşâh-ı cihân şâhib-'adâletdür

-
13. 4a. Hulefâ-i Râşidîn'in halefi, büyük sultanların en şereflişi, Allah'ın gölgesi padişahların en ulusu ve adâletin koruyucusu şahlar şahı, iki kıtanın hükümdarı ve doğunun ve batının hakani, Sultan Süleyman oğlu Sultan Selim oğlu Sultan Murad Han Hazretleri'nin saâdet tahtında ve saltanat makamında mutlulukla tahta oturmaları gerçekleştiğinde bu hoş giden şiir Vukûfî'nin dilinden yanlışsız hâsıl olmuştur

1. İzledim, dünya gül bahçesi güzellikle doludur; binlerce gönül, maksat gülü ile aynı işret meclisindedir. Kimsede düşmanlık yoktur, muhabbet cana lutuftur; Allah'a hamdolsun, dünyanın şahlar şahı (Murad Han) adâlet sahibidir.
2. Goncaların çeng, ney ve uda kulak tutmalarının zamanıdır; ey seher kuşu, başu boşuna ağlayıp inleme. Onun lutfunun gölgesinde âlem halkı huzur içindedir; Allah'a hamdolsun, dünyanın şahlar şahı (Murad Han) adâlet sahibidir.
3. Zamanın sultanı (olan Murad Han) saltanat tahtında ebedî olsun, sâdık kulları ona her an dualar etsin. Vukûfî, ihtiyarlarla akran olduysan da gam değil; Allah'a hamdolsun, dünyanın şahlar şahı (Murad Han) adâlet sahibidir.

14.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

1. südde-i dergâh-ı 'izze yüz sürüp yalvarı gör
ka'be-i ma'ksûda er nûr-ı şafâ-âşârı gör
ehl-i 'ışkı mest ü hayrân eyleyen esrârı gör
fâlibâ sa'y-i belîğ et kûy-i yâre varı gör
cânı cânâne vèrüp terk eyle yoğı varı gör
2. nâr-ı hicrâna yèter yandufñ vişâle fâlib ol
reşha-i âb-ı hayât ile zülâle fâlib ol
hüsn-i bî-naş u cemâl-i bî-zevâle fâlib ol
kûy-ı dilberden gel ey zâhid kemâle fâlib ol
ârzû-yı cenneti ço cehd édüp dildârı gör
3. nûrı feyz étmez hilâl-i çarh-ı bed-ahter dème
eylemez ben zerreye şefkat şeh-i hâver dème
kan döker tîğ-ı felek-âsâ ol ebrûlar dème
çeşm-i dilber hışm ile 'uşşâkı katl eyler dème
mürdeler ihyâ eder la'l-i mesîh-âşârı gör

14. 4a. [Vukûfî, II. Selim'in gazelinı tahmis etmiştir. Tahmis edilen gazel için bkz.: Beyhan Kesik, *Selîmî (II. Selim) Dîvânçesi*, Ankara, 2012, G. 17.]

- 1 Yüce dergâhın kapısına yüz sürüp yalvar; maksat Kâbe'sine ulaş, gönül huzuru eserlerin nurunu gör; aşk ehlinin aklını başından alıp onları hayran bırakan sırları gör. Ey (sevgilinin aşkını) isteyen, elinden geldiğince çabala, sevgilinin mahallesine ulaş; canını sevdiğine verip yokluğu terk et, varlığı gör.
- 2 Ayrılık ateşine yandığın yeter, kavuşmayı arzu et; âb-ı hayatın damlası ile saf suya talip ol. Noksansız iyiliğe ve yok olmayan güzelliğe tâlip ol. Ey sofı, sevgilinin mahallesinden gel, mükemmele talip ol; cennet arzusunu bırak, çabalayıp sevgilinin güzel yüzünü gör.
- 3 Yıldızı kötü feleğin hilali ışık vermez deme, doğunun şahı (güneş) ben zerreye şefkat göstermez deme, o kaşlar feleğin kılıcı misali kan döker deme. Sevgilinin gözleri âşıklarını öfkeyle katleder deme, Mesih gibi işler yapıp ölüleri diriltten dudağı gör.

4. ‘andelīb-i hāl kim ol gül-‘izār üzre yatur
şuda māhī ya semenderdür ki nār üzre yatur
sünbül-i hindī-durur ya cūy-bār üzre yatur
zülfi dilber halka halka rüy-i yār üzre yatur
ser-te-ser kılmış ihāta genc-i hüsni [m]ārı gör
5. éy **vukûfî** ‘ışkı nece añlasun ‘aql-ı hakīm
emr-i vahdānīdür anı fehm éder tab‘-ı selīm
şāh beytinde buyurmuş nêtekim şāh-ı kerīm
şāh-ı ‘ışk emrin koyup gel ‘aqla uyma éy **selīm**
şāh ne buyruğı nedür sen hüküm ile hünkārı gör

15.

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

1. teb-i mihriñle zerrāt-ı vücūdum her zamān ditrer
fiğān-ı ra‘d-ı āhumdan zemīn ü āsumān ditrer
kevākib bīm-i hicrānuñla çün berg-i huzān ditrer
güneş ruhsāruñı görsem bu cism-i nā-tüvān ditrer
gelür cān u dile dehşet tamarlar içre kan ditrer

4 Sevgilinin o gül yanağı üzerinde yatan bülbülü andıran beni; ya su (içinde yatan) balık ya ateş üzerinde yatan semender ya da akarsu üzerinde yatan hint sümbülüdür. Sevgilinin saçı, yüzünün üzerinde kıvrılmış yatıyor; onun güzelliğinin hazinesini baştan başa çevreleyen yılanı gör.

5 Ey Vukûfî, felsefecinin aşkı nasıl anlasın? (Aşk) Allah’ın emridir, onu tabiatı kusursuz olan anlar. Ulu hükümdarın şah beytinde buyurduğu gibi: Ey Selim, akla uyma, gel aşk şahının emrine uy; hükümdar kim, buyruğu nedir, padişahı görüp sen karar ver.

15. **4b. [Vukûfî, Muhibbî’nin gazelinı tahmis etmiştir. Tahmis edilen gazel için bkz.: Kemal Yavuz, Orhan Yavuz: *Muhibbî Divânı Bütün Şiirleri, İstanbul, 2016, G. 538.*]**

Muhibbî Divân’ında yer alan gazelin matla beyti farklıdır, çalışmada yazma esas alındı:

*“muhibbî derd-i ‘ışk dürdâne imiş anı bilmezdim
ne dil bahrında olsa âşikārā vü nihān ditrer”*

1 Aşkının ateşi ile bedenimin her hücresi durmaksızın titrer. Âhımın gürültülü feryadından yer ve gök titrer. Aynılığının korkusundan yıldızlar hazan

2. kaçan cān sırrını ketm etmeye bīçāre kaçd etsem
eder eşküm şehādet 'ışkuma inkāra kaçd etsem
ne hāletdür ki mebhūt oluram güftāra kaçd etsem
kaçan derd-i derūnumu dēmege yāre kaçd etsem
anı takrīre yok kudret dehānumda zebān ditrer
3. çıkar dil ƙal'asından āh-ı ğam gūyā döner āteş
burūc-ı āsumānı ƙorƙaram bir gün yaƙar āteş
dil-i pūlāduña kār eylemez ēy sīm-ber āteş
cihānı odlara yaƙa dilūmden çıƙsa ger āteş
sadā-yı ƙūb-ı āhumdan zemīn iñler zamān ditrer
4. zebūn etse dil-i miskīni faƙr u fūrƙat incitse
metā'-ı vaşluñı almağa cān naƙdin alup gitse
bu rāh-ı pūr-ħaƙarda ƙañ mıdur sermāyesi bitse
ħarāmī çeşmūni göñlüm görünce n'ola vehm etse
göricek ƙorƙulı yeri muƙarrer kārban ditrer

yaprağı misali titrer. Güneş yüzünü görsem bu zayıf bedenim titrer; can ve gönül dehşet içinde kalır, damarlar içinde kan titrer.

- 2 Can sırrını ne zaman çaresizce saklamaya, inkâr etmeye kastetsem, gözyaşlarım aşkına şahitlik eder. (Ne zaman) konuşmaya kalksam, nasıl bir haldir ki şaşırıp kalırım. Ne zaman gönlümün derdini sevgiliye anlatmaya kalksam, onu söylemeye dermanım yok, ağzımın içinde dilim titrer.
- 3 Ey gümüş göğüslü, gam âhı dönerek yükselen ateş misali gönül kalesinden çıkar, korkarım bir gün gökyüzünün burçlarını yakacak (fakat) senin çelik gibi sert gönlüne ateş işlemiyor. Eğer gönlümden ateş çıkacak olsa dünyayı ateşlere yakar; âhımın topunun sesinden yer inler, gök titrer.
- 4 Zavallı gönlü yokluk ve ayrılık zayıflatsa, incitse; sana kavuşma metanını almaya can nakdini alıp gitse; bu tehlike dolu yolda sermayesi tükense şaşılmaz. Şüphesiz korku dolu yeri görünce kervanın titrediği gibi gönlümün de harami gözlerini görünce korkmasına şaşılmaz.

5. nedür üslûb-ı şîr u ma‘den-i ‘irfânı bilmezdim
kelâm-ı bî-naẓîr-i ĥazret-i sulţânı bilmezdim
vukûfî görmedin dîvânını erkânı bilmezdim
muĥibbî derd-i ‘ışk dürdâne imiş anı bilmezdim
kimüñ göñlünde cā etse o zâhir hem nihân ditrer

16.

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

1. hirâs-ı tîr-i zâl-i çarĥ ile her pehlevân ditrer
düşer elden kemânı rüstem-i şâhib-kırân ditrer
2. teb-i vehm ile bîmâruñ olupdur éy şeh-i merdân
görince zülfikârı pençe-i şîr-i jiyân ditrer
3. ĥumâr-ı bâde-i şevkuñla sergerdân u pā-beste
dutamaz elde tesbîhin yed-i pîr-i muĥân ditrer
4. ũonatmış burĥa-i ebri seni yakmaya tā sūzı
gözüñden kıskanur üstüne mihr-i āsumân ditrer
5. **vukûfî** ũal‘atüñ gördükçe lertzân olsa ũañ mıdur
muĥâbil olsa zâhir zerre ĥurşîde hemân ditrer

5 Şiirin üslubu ve irfan cevheri nedir bilmezdim; sultan hazretlerinin benzersiz sözünü bilmezdim; Vukûfî, onun divanını görmedin, yol yöntem bilmezdim. Ey Muhibbî, aşk derdi inci tanesi imiş, bilmezdim; kimin gönlünde yer etse o (kimse hem) açıktan hem gizli titrer.

16. 5a.

- 1 Feleğin Zâl’inin okunun korkusundan her pehlivan/usta okçu titer; elinden yayı düşer, cihangir hükümdar Rüstem titrer.
- 2 Ey mertlerin şahı, (aslan) senin korkunun hararetinden hastan olmuştur, Zülfikâr’ını görünce kükreyen aslanın pençesi (tir tir) titrer.
- 3 Senin arzunun şarabının sersemliğinden müptela ve perişan olan mürşidin eli titrer, tesbihini (bile) elinde tutamaz.
- 4 Ateşi seni yakmasın diye bulutunun örtüsü (ile) donatmış; gözünden kıskanır, gökyüzünün güneşi üzerine titrer.
- 5 Zerre güneşle karşılaşsa şüphesiz hemen tirer, senin güzel yüzünü gördüğünde Vukûfî’nin tiremesine de şaşılmaz.

17.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. kılmışam dil milketini cümle-i cānāne vaqf
cānum için etmişem bir hāne-i vīrāne vaqf
2. başlar ile toptolu bağrum sebīl etdüm yine
eyledüm ya'nī kilāb-ı yāre bir ser-hāne vaqf
3. peyk-i peykānuñ geçerken kōnmağ için etmişem
dāğlardan hücreler sīnemde dervīşāne vaqf
4. dil sarāyını tehī kıldum kāmı ağıyārdan
cümle-i varumdan etdüm anı yār-ı cāne vaqf
5. kāse-i dil pūr şarāb-ı hūn-ı miñnetdür müdām
saña şart olup **vukūfī** oldu bu peymāne vaqf

17. 5b.

- 1 Gönül âlemini bütünüyle sevgiliye vakfettim, canım için köhne bir evi vakfetmişim.
- 2 Başlarla/Yaralarla dopdolu bağrımı yine sebil ettim, yani sevgilinin köpeklerine bir mezbaha vakfettim.
("ser-hāne" kelimesinin sözlüklerde karşılaşmadığımız "kelleci, kelle ütülüp yenilen yer" anlamı olduğunu söyleyebiliriz. Böyle bir anlam beyti daha iyi açıklamaktadır.)
- 3 Okunun temreni/Kirpiğinin habercisi geçerken konaklasın diye göğsüme yaralardan açtığı hücreleri, dervişler misali/dervişlere vakfettim.
- 4 Gönül sarayını yaratılmışların tamamından, varlığımın cümlesinden temizledim; onu sevgiliye vakfettim.
- 5 Gönül kasesi eziyet kanının şarabı ile daima doludur; Vukûfî, bu kadehin vakfedilmesi sana şart oldu.

18.

Fe'ilatün mefâ'ilün fe'ilün

1. çok şükür hâk-i pâye erişdüm
devlet-i kîmyâya erişdüm
2. vâsıl oldum 'inâyet-i haqka
himmet-i muştafâya erişdüm
3. nâr-ı mihnetden oldı dil âzâd
yine şems-i duhâya erişdüm
4. seg-i küyuñla hem-sifâl oldum
câm-ı bezm-i şafâya erişdüm
5. ey **vukûfi** bu idi müşkil-i dil
çok şükür kim buraya erişdüm

19.

Fâ'ilatün fâ'ilatün fâ'ilatün fâ'ilün

1. fâli'um döndi müneccim fâl bir yüzden daği
levh-i dilde resm olan eşkâl bir yüzden daği

18. 5b.

- 1 Şükürler olsun, (sevgilinin) ayağının toprağına eriştim; simya devletine/güzel ahlak ve kemale kavuştum.
- 2 Allah'ın nimetine eriştim, (Hz. Muhammed) Mustafa'nın himmetine kavuştum.
- 3 Gönül ıztırap ateşinden kurtuldu, yine kuşluk vaktinin güneşine kavuştum.
- 4 Mahallenin köpekleri ile aynı kabı kullandım, saâdet meclisinin kadehine kavuştum.
- 5 Ey Vukûfi, gönülün derdi buydu; şükürler olsun ki buraya kavuştum.

19. 5b.

- 1 Müneccim, uğurlu bir yüz sebebi ile, şemâili gönül levhasında çizili bir yüz vesilesi ile talihim döndü.

2. çeşm-i bīmāruñ göreldeñ ey řabīb-i cān u dil
haste oldum derdmendem hāl bir yüzden dađı
3. beñzedürdüm verd-i řamrāya seni ammā anuñ
hārı vardur sen yañađı al bir yüzden dağı
4. bir yañadan sihr édüp efsün okur kirpiklerüñ
ruřlaruñ étdüđi mekr ü āl bir yüzden dađı
5. dāle beñzerdi dütä řaddüm velīkin za'fdan
bu görünmez bir řayāl ü dāl bir yüzden dađı
6. çok günāh étdüñ **vukūfī** hālümüzde nesne yok
hey meded hey defter-i a'māl bir yüzden dađı

20.

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

1. hālet-i 'ıřķı ne bilsün ne(y)lesün řāl ehli
řan'atuñ ehli gerek kişiye bir hāl ehli
2. kime vaşf eyleyeyin derd-i dil-i bīmārı
fehm éder süz-ı derünü şanı bir hāl ehli

2 Ey can ve gönül doktoru, senin baygın gözlerini gördüğümde beri hasta oldum; (senin yüzündeki) ben sebebiyle dertliyim.

3 Seni kırmızı güle benzetirdim ama senin al yanağın(a haseti) yüzünden onun dikenleri vardır.

4 Yanaklarının yaptığı hile ve desise sebebiyle kirpiklerin bir yandan sihir yapıp (bir yandan) efsun okurlar.

5 İkiye bükülmüş boyum dāl (harfine) benzerdi ama zayıflıktan ve ikiye bükülmekten bu (boyum) görünmezdi.

6 Vukūfī, çok günahlar işledin, halimizde hiç (iyi) bir şey yok; amel defteri sebebi ile hey medet hey!

20. 6a.

1 Lafta, şekilde kalanlar aşk halini ne bilsinler, ne yapsınlar; bu sanatın erbâbının aşkı bizzat yaşayan bir kişi olması gerek.

2 Hasta gönlün derdini kime anlatayım, gönlün ıztırabını anlayan hakikat ehli nerede?

3. püte-i 'ışka düşen işini altun eyler
ğill u ğışdan anı ger şâf éde bir kâl ehli
4. yokluk içinde imiş varısa 'âlemde sürür
ğamdan âzâd olmaz anuñ için mâl ehli
5. bende-i maqbûlüñ olalı şehâ tapuñda
bir daħi var mı **vukûfî** gibi iqbâl ehli

21.

Mef'ulü fâ'ilatü mefâ'ilü fâ'ilün

1. eyvân-ı şâha kûbbe-i minâ kulağ çeker
tâğ-ı dirîne çarh-ı mu'allâ kulağ çeker
2. bakmuş 'izâr-ı levhine bir tıfl-ı mehveşüñ
tahsîn okur mu'allim-i dâñâ kulağ çeker
3. çekmez riyâ yükin har-ı deccâl-i bed-likâ
nîrû-yı kalb-i zâhide hâşâ kulağ çeker
4. kadd-i nigârı görse mü'ezzin minâreden
allâhuekber okuyup aña kulağ çeker

3 Aşk potasına düşen, (aşkı) lafta yaşayan bir kişi, eğer onu gönül fesadından temizleyebilirse işini altın eder.

4 Dünyada mutluluk galiba yokluk içinde imiş, bu yüzden mal sahipleri dertten kurtulamaz.

5 Sultanım, senin huzurunda makbul bir köle olduğundan beri, (âlemde) Vukûfî gibi mesut bir kimse daha var mıdır?

21. 6a.

1 Sultanın kasrına gökyüzü gıpta eder, yüce felek (onun) kadim kasrına hayran olur.

2 Bilgin muallim ay parçası bir küçüğün yanağının levhasına bakmış (da) alkış tutar, gıpta eder.

3 Çirkin suratlı deccalin eşeği riya yükünü katiyen çekmez, (bu yükü çeken) zâhidin kalbinin kuvvetine hayran olur.

4 Müezzin minareden sevgilinin boyunu görse, 'Allâhuekber' deyip ona hayran olur.

5. ğavvās-ı baħr kim çeker aşdāf-ı pür güher
nazm-ı **vukūfī** dürrine gūyā kulağ çeker

22.

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1. rāz-ı nihānuñ dile alma zebānuñ duymasun
şağla dil esrārını cismüñde cānuñ duymasun
2. kan yalaş peykān-ı dilberle qarındaş ol dilā
fāş éder ammā şağın bu sırrı kanuñ duymasun
3. katlümi fehm étmesün bir kec-nihād ey ğamze-kār
tīrūñi gönder zarāfetle kemānuñ duymasun
4. ğamzeñi gözler gözüñ kan étdügi dem sen beni
tarfetü'l-'ayn içre öldür dīdebānuñ duymasun
5. vākıf olmasun **vukūfī** rāz-ı 'ışka müdde'ī
açma ol bed-gevhre genc-i nihānuñ duymasun

5 Mücevher dolu sadefler toplayan denizin dalgıcı, âdeta Vukūfī'nin şiirinin incisine özenir.

22. 6a.

- 1 Gizli sırrından bahsetme, dilin (bile) duymasın; gönül sırrını sakla, bedeninde canın (bile) duymasın.
- 2 Ey gönül, sevgilinin okunun temreni ile birlikte kan yala, (kan) kardeşi ol ama bu sırrı kanın duymasın, (sırrını) açığa çıkarır.
- 3 Ey öldürücü bakışlı, eğri/kötü yaratılışlı biri katledildiğimi anlamasın; okunu/kirpiğini incellekle gönder, yayın/kaşın (bile) farketmesin.
- 4 Sen beni katlettiğin vakit, gözlerin öldürücü bakışlarını gözler; beni göz açıp kapayınca kadar öldür de gözcün/bekçin farketmesin.
- 5 Vukūfī, aşkın sırrına inatçı kimse vākıf olmasın; mayası bozuk kişiye gizli hazineni açma, haberdar olmasın.

23.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'iliin

1. biz ki şüretde bugün zümre-i insân olavuz
hiç lâyıķ mı ki hem-sîret-i hayvân olavuz
nece bir bād-ı ğurūr ile perişân olavuz
bir zamân ola ki hep hâk ile yeksân olavuz
2. gün olur mı ki dilâ etmeyevüz hiç günâh
var mıdur tākātümüz lâyıķ-ı dergâh-ı ilâh
bu fenâ dünyâda şanma qalavuz bâķī âh
bir zamân ola ki hep hâk ile yeksân olavuz
3. nece bir nefis ü hevâya olavuz râm u esîr
âteş-i kibr bizi yaķa **vukûfî** nece bir
mūr-ı bî-ferr niçün 'add edevüz hūr u haķîr
bir zamân ola ki hep hâk ile yeksân olavuz

24.

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlüin

1. i'câz-ı rumûzı haķ-ı cânânda bulundu
her nükte ki var âyet-i qur'ânda bulundu

23. 6b.

- 1 Görünüşte biz bugün (hem) insan zümresinden olalım, hem de hayvan karakterinde olalım; yakışır mı? Daha ne zamana kadar aldanma rüzgârı ile perişan olalım? (Öyle) bir zaman gelecek ki hepimiz yerle yeksan olacağız.
- 2 Ey gönül, acaba hiç günâh işlemediğimiz bir gün olur mu? Allah'ın dergâhına lâyıķ olmaya dermanımız var mıdır? Âh, bu fani dünyada sonsuza kadar kalacağımızı sanma. (Öyle) bir zaman gelecek ki hepimiz yerle yeksan olacağız.
- 3 Vukûfî, ne zamana kadar nefis ve arzulara boyun eğip esir olacağız; büyüklük ateşi bizi daha ne zamana kadar yakacak? Gücsüz karıncayı niçin hor ve hakir görelim? (Öyle) bir zaman gelecek ki hepimiz yerle yeksan olacağız.

24. 6b.

- 1 Kurân-ı Kerîm'in bütün ayetlerinde var olan, herkesi âciz bırakan işaretler, sevgilinin ayva tüylerinde bulundu.

2. fer vèrmedi bir zerre meh-i nev şeb-i ğamda
ol şavķ bugün şems-i dıraşşānda bulundu
3. sūd ètmedi efsūn ile tiryāk u cüvāriş
dil derdine emsem leb-i cānānda bulundu
4. her yèrde bulunmaz güher èy zāhid-i huşķ
deryāda dūr ü la'l bedahşānda bulundu
5. yitürmiş idi gevher-i maķşūdı **vukūfi**
dürc-i kerem-i server-i merdānda bulundu

S o n u ç

Dībâcesi olan diğèr dîvânlarla kıyaslandığında Vukûfi'nin *Dîvân'*ında yer alan şiirler çok azdır. Bir takım sebeplerle dîvânlara dîbâce yazımının sınırlı olduğu bir gelenekte, bu kadar az şiirin derlendiği *Dîvân'*a Vukûfi'nin dîbâce yazması dikkate değerdir. Dîbâcesinde hayatı hakkında sadece babasının Mehmed isimli bir kadı, kendisinin de ilim dostu bir kişi olduğu bilgisi vardır. Kanûnî Sultan Süleyman ve II. Selim'in gazellerini tahmis eden şâir III. Murad'ın tahta çıkışı münasebeti ile de bir culûsiye yazmıştır. Culûsiyenin sonunda artık ihtiyarladığını söyleyen şâirin Kanûnî ve II. Selim dönemlerini görmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Şâir, *Kasîde-i Bürde* ve *Tantarânî* kasîdelerine Arapça nazire yazabilecek derecede bu dili bilmektedir. *Tantarânî* kasîdesine yazılan nazire eksiktir, buradan hareketle *Dîvân'*ın daha hacimli olduğu düşünülebilir. *Kasîde-i Bürde* naziresinin sonunda III. Murad'a dualar eden şâirin naziresini, culûsiyesini ve diğèr şiirlerini padişaha sunup sunmadığı bilinmemektedir. "kime vaşf eyleyeyin derd-i dil-i bîmârı/ fehm èder süz-ı derünü kıanı bir hâl ehli" diyerek halinden şikâyet eden şâirin, bu şikâyetine bir cevap alıp almadığı da

- 2 Yeni ay, gam gecesinde zerre kadar aydınlık vermedi; o ışık, bugün parlayan güneşte bulundu.
- 3 Büyü ile panzehir ve cüvāriş fayda etmedi; gönül derdine ilaç, sevgilinin dudağında bulundu.
- 4 Ey kuru sofu, heryerde mücevher bulunmaz; inci denizde, lal Bedahşan'da olur.
- 5 Vukûfi maksat mücevherini kaybetmişti, mertlerin efendisinin cömert ağzında/kutusunda bulundu.

belirsizdir. “*ey vukûfî* bu idi müşkil-i dil/ çok şükür kim buraya erişdüm” matlalı gazelinden hareketle şâirin kutsal topraklara birden fazla kez gittiği söylenebilir. “*Vukûfî, çok günahlar işledin, halimizde hiç (iyi) bir şey yok; amel defteri sebebi ile hey medet hey!*”, “*Ey gönül, acaba hiç günah işlemediğimiz bir gün olur mu? Allah’ın dergâhına lâyük olmaya dermanımız var mıdır? Âh, bu fani dünyada sonsuza kadar kalacağımızı sanma. (Öyle) bir zaman gelecek ki hepimiz yerle yeksan olacağız.*” diyen şâirin dini değerlere bağlılığı yüksektir.

Vukûfî’nin şiirlerinde aruz hatası yok denecek kadar azdır. Nazireler dâhil on üç şiirinde yedi farklı aruz kalıbı kullanan şâirin, hem Türkçe hem de Arapçada aruza hâkim olduğu açıktır. Bütün şiirlerinde redife yer veren Vukûfî, “*bir yüzdən dahi, kulak çeker*” gibi ifadeleri de redif olarak kullanmıştır. Vukûfî’nin, klasik şiirde çeşitli kötü benzetmelere maruz kalan zahidi “*çirkin suratlı deccalin eşeği*”nden bile daha hakir göstermesi farklı bir söyleyiştir: “*çekmez riyâ yükün har-ı deccâl-i bed-liğâ/ nîrû-yı kalb-i zâhîde hâsâ kulak çeker*”. [= Çirkin suratlı deccalin eşeği riya yükünü katiyen çekmez, (bu yükü çeken) zâhidin kalbinin kuvvetine hayran olur.]. Vukûfî’nin hayatına dair bilgiler ve –varsa- başka şiirleri elde edilecek yeni yazmalar, mecmualar sayesinde ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, Yaşar, “Divan Şiirinde Kulak Çekmeye Dair”, *Turkish Studies*, Volume 7/1 Winter 2012, s. 3-17.
- AYVERDİ, İlhan, *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük H-N*, (2.C), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006.
- BODUR, Osman, “Hadislere Göre Deccâlin Özellikleri”, *Akademik Bakış Dergisi*, Ocak-Şubat 2017, S. 59, s. 90-102.
- DİLÇİN, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 503, Ankara 1983.
- DURMUŞ, İsmail, “el-Tantarâniyye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/et-tantaraniyye>, (03. 01. 2022).
- KAYA, Mahmut, “Kasîdetü’l-Bürde”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kasidetul-burde--busiri>, (11. 01. 2022).

- KESİK, Beyhan, *Selîmî (II. Selim) Dîvânçesi*, Vizyon Yayınevi, Ankara 2012.
- KIRKKILIÇ, Ahmet, *Murâdî Dîvânı Sultan Üçüncü Murad*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 56, İstanbul 2015.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, "Murad III", *TDV İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/murad-iii>, (11. 01. 2022).
- Millet Yazma Eser Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum 495.
- ÖZTÜRK, Uğur, "III. Murad'a Sunulmuş Üç Kaside: Kâmî, Nâlî ve Mehmed Suûdî Efendi'nin Kasideleri", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Bahar 2021, Y. 7, S. 14, s. 260-281.
- Steingass, F., *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, London 1892.
- ÜZGÖR, Tahir, *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları/1228, Ankara 1990.
- YAVUZ, Kemal, Orhan Yavuz, *Muhibbî Dîvânı Bütün Şiirleri*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 69, İstanbul 2016.

“POET OF THE SIXTEENTH CENTURY VUKÛFÎ’S MINISTRY TO TURKISH
DÎVÂN, ARABIC BÜRDE AND TANTARÂNÎ ODES AND TURKISH POEMS”

Abstract

Sultan III. Murad [d. 1003/1595] period, there is no information about Vukûfî in the sources , and his poems were not found in magazines. In the manuscript found in the Nation Manuscript Library, Âli Emîrî Manzum number 495, there are two poems in Arabic for Vukûfî’s Turkish Dîvân Dîbâce, Kasîde-i Bürde and Tantarânî eulogies, and twelve Turkish poems in various forms. Considering the classical dîvân arrangement, it is noteworthy that these poems, which we cannot call a dîvân, have dîbâce at the beginning. After the eulogies in writing, a murabba written on the occasion of III. Murad’s accession to the throne, there are two tahmis of Selîmî (II. Selim [d. 982/1574]) and Muhibbî’s (Kanûnî Sultan Süleyman [d. 974/1566]) ghazals, eight ghazals and as well as a murabba about the mortality of the world. In the study in your hand, inferences were made about Vukûfî’s life based on his poems. The dîbâce section was examined, a brief information was given about Bürde and Tantarânî eulogies. Then, the text of the Arabic and Turkish poems with the Turkish dîbâce in the manuscript was revealed. The dîbâce part was transferred to today’s Turkish, Arabic poems were translated and the Turkish poems were translated into prose.

Keywords

III. Murad era, Preface, Kasîde-i Bürde, Kasîde-i Tantarânî, Vukûfî.